

ГОТОВНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ВИКОНАННЯ ТЬЮТОРСЬКИХ ФУНКЦІЙ У СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

У світовій практиці дистанційне навчання вважається найефективнішим засобом забезпечення безперервної освіти, шляхом до її демократизації, гуманізації та варіативності. Зважаючи на це, дистанційне навчання знайшло сьогодні відбиття в цілеспрямованій державній політиці України щодо інформатизації суспільства і відображено в Законах України “Про Національну програму інформатизації” та “Про вищу освіту”.

Проблему дистанційної освіти сьогодні досліджують здебільшого фахівці технічних спеціальностей, які зосереджують свою увагу на суто технічному озброєнні процесу дистанційного навчання. Значно менше уваги в сучасних дослідженнях приділяється проблемі підготовки вчителя до професійної діяльності в системі дистанційної освіти і зокрема, вчителя-гумантарія. Особливо гострі проблеми виникають під час використання дистанційного навчання в підготовці фахівців для сфери діяльності “людина-людина”: педагогів, медичних та соціальних працівників, юристів, діячів культури.

У дослідженнях, присвячених готовності вчителів до використання засобів комп'ютерної техніки в професійній діяльності, загальним є її розуміння як інтегративної якості особистості, що характеризується багатокомпонентною і багаторівневою структурою і визначає потенційну підготовленість особистості до виконання професійно-педагогічної діяльності за допомогою означених засобів [2,4]. Слід зауважити, що склад компонентів, які виділяють дослідники у цьому утворенні, багато в чому схожий до тих, що виокремлюються в загальній готовності, але їх наповнення змістом істотно відбиває або специфіку конкретної професії, або аспект предмета, у процесі навчання якого формується ця готовність.

Мета даної статті розкрити особливості підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей щодо виконання тьюторських функцій в системі дистанційної освіти.

Звертаючись в своєму дослідженні до вивчення стану готовності майбутніх учителів до виконання функцій тьютора в системі дистанційної освіти, ми брали до уваги, що вивчення інформатики, психології і педагогіки, методики викладання предмета є обов'язковою складовою підготовки студентів на кожному факультеті вищого педагогічного навчального закладу, зміст і мету яких визначено Законом України “Про вищу освіту”, навчальними програмами тощо; тобто кожен випускник педагогічного закладу освіти сьогодні повинен бути достатньо компетентним у питаннях, що забезпечують можливість використання нових інформаційних технологій і комп'ютерної техніки в навчально-виховному процесі під час викладання свого предмета. Крім того, питання використання комп'ютерної техніки в навчальному процесі розглядаються у змісті курсів: “Педагогіка”, “Методика викладання предмета”, “Технічні засоби навчання”, “Інформатика та використання ЕОМ у психології”, “Нові інформаційні технології” тощо. Це дозволяє припустити, що майбутні вчителі, підготовка яких на сьогодні здійснюється у вищих навчальних закладах, повинні бути достатньо обізнаними щодо вико-

ристання нових інформаційних технологій та комп'ютерів у професійно-педагогічній діяльності і, зокрема, підготовленими до виконання функцій тьютора в системі дистанційної освіти.

Виокремлюючи змістові характеристики готовності майбутніх учителів до виконання функцій тьютора ми мали на увазі, що готовність до конкретної діяльності визначається системою вимог, що ставить до особистості ця діяльність. Тому основою виділення компонентів готовності до певної діяльності повинні бути характеристики самої діяльності.

Відоємо, що професійна діяльність учителя містить у собі різноманітні види діяльності, у тому числі й інформаційну. Інформаційну діяльність учителя, організовану за допомогою нових інформаційно-комп'ютерних технологій, ми визначаємо як інформаційно-комп'ютерну діяльність і розглядаємо її як похідну від більш складної метадіяльності – професійно-педагогічної. Однак аналіз змісту інформаційно-комп'ютерної діяльності, її якісного боку на основі параметрів узагальненої моделі професійної діяльності, що наводить О.О.Ковальова [2], свідчить, що вона має розбіжності навіть усередині групи професіоналів однієї спеціальності. У межах практики дистанційної освіти на сьогодні можна виокремити три групи фахівців, що використовують інформаційно-комп'ютерні технології в професійних педагогічних цілях. Це групи:

- учителів-користувачів, які обмежено використовують комп'ютер у межах його універсальних можливостей задля вирішення завдань, пов'язаних з удосконаленням власної методики викладання і створенням допоміжних для цієї методики матеріалів;

- учителів-постановників завдань, які можуть безпосередньо не використовувати інформаційно-комп'ютерні технології, але на засадах їх можливостей визначають створення нового спеціалізованого програмного продукту для вирішення конкретного професійно-педагогічного завдання, здійснюють його постановку, разом із розробниками беруть участь у процесі його проектування;

- учителів-професійних користувачів, які широко застосовують як універсальні, так і професійно-орієнтовані інформаційно-комп'ютерні технології для розв'язання дидактичних задач, знаходять нові дидактичні можливості цих технологій у нових освітніх ситуаціях.

Як бачимо, відмінність між групами вчителів-користувачів комп'ютерної техніки визначається не лише тим, які технології вони використовують, але й які завдання вирішують за їх допомогою. Інформаційно-комп'ютерна діяльність учителів - професійних користувачів синтезує в собі діяльність учителя-користувача, учителя-постановника завдань, і учителя-предметника як такого, вимагаючи наявності і синтезу знань, умінь та навичок усіх груп користувачів.

Отже, інформаційно-комп'ютерну готовність учителя ми визначаємо як цілісну характеристику, що виявляє його спроможності використання інформаційно-комп'ютерних технологій у професійно-педагогічній діяльності та знаходить відбиток в його інтелектуальній, мотиваційній і предметно-

практичній сферах. Готовність учителя до виконання функцій тьютора в дистанційній освіті, що відбувається за допомогою сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій, ми розглядаємо як окремий випадок його готовності до професійно-педагогічної діяльності. Ця готовність виникає як нова якість на межі перетину суто психолого-педагогічної, методичної і комп'ютерної підготовки майбутнього вчителя. Наочно це проілюстровано на мал 1.

За основу у виділенні показників готовності вчителя до виконання функцій тьютора як специфічного прояву його загальної професійно-педагогічної готовності прийнято результати аналізу змісту інформаційно-комп'ютерної діяльності [2], досліджень і публікацій з питань інформаційно-комп'ютерної підготовки фахівців та формування інформаційної культури, досвіду роботи тьюторів, їх підготовки тощо [2, 3, 4].

Задля упорядкування цих показників нами було виокремлено декілька критеріїв. Визначаючи ці критерії, ми зважали на те, що якість професійної діяльності вчителя, також як і його готовність до цієї діяльності, обумовлюються об'єктивними та суб'єктивними факторами.

Особливості індивідуального розвитку, здібності, умови професійно-педагогічної і комп'ютерної підготовки впливають на результати процесу формування в майбутнього вчителя готовності до виконання функцій тьютора. Тому, набуваючи загальних об'єктивних властивостей, означена готовність виявляє свої специфічні характеристики нерівномірно, досягаючи в кожному своєму компоненті й показнику різних ступенів прояву. Зважаючи на це, критерії оцінки сформованості досліджуваної готовності майбутніх учителів до виконання функцій тьютора нами було виокремлено в такий спосіб:

– критерій обізнаності як вимір ступеня інформованості, зорієнтованості особистості в предметі і засобах здійснення професійно-педагогічної діяльності на засадах використання інформаційно-комп'ютерних технологій в умовах дистанційної освіти й у межах виконання тьюторських функцій;

– критерій спроможності як вимір ступеня практичної навченості до реалізації виокремленої діяльності в зазначених умовах;

– критерій схильності як вимір ступеня потреби особистості до самореалізації в означеній специфічній сфері професійно-педагогічної діяльності.

У структурі готовності вчителя до виконання функцій тьютора в системі дистанційної освіти, згідно з науковою традицією, нами виокремлено такі компоненти: когнітивний, операційний та мотиваційний.

Визначаючи зміст цих компонентів, ми орієнтувалися на особливості, що характеризують професійну діяльність фахівців соціономічних професій та вчителів-гуманітаріїв [1].

Когнітивний компонент у структурі готовності вчителя до діяльності тьютора визначається за критерієм обізнаності як система знань, якими він повинен володіти. Ця система складається із таких блоків, як-от:

- сутність і особливості дистанційної освіти загалом;

- сутність і особливості дистанційного навчання як головного процесу дистанційної освіти;

- принципи, методи і форми організації дистанційного навчання;

- психологічні особливості взаємодії викладача та слухача в умовах дистанційного навчання;

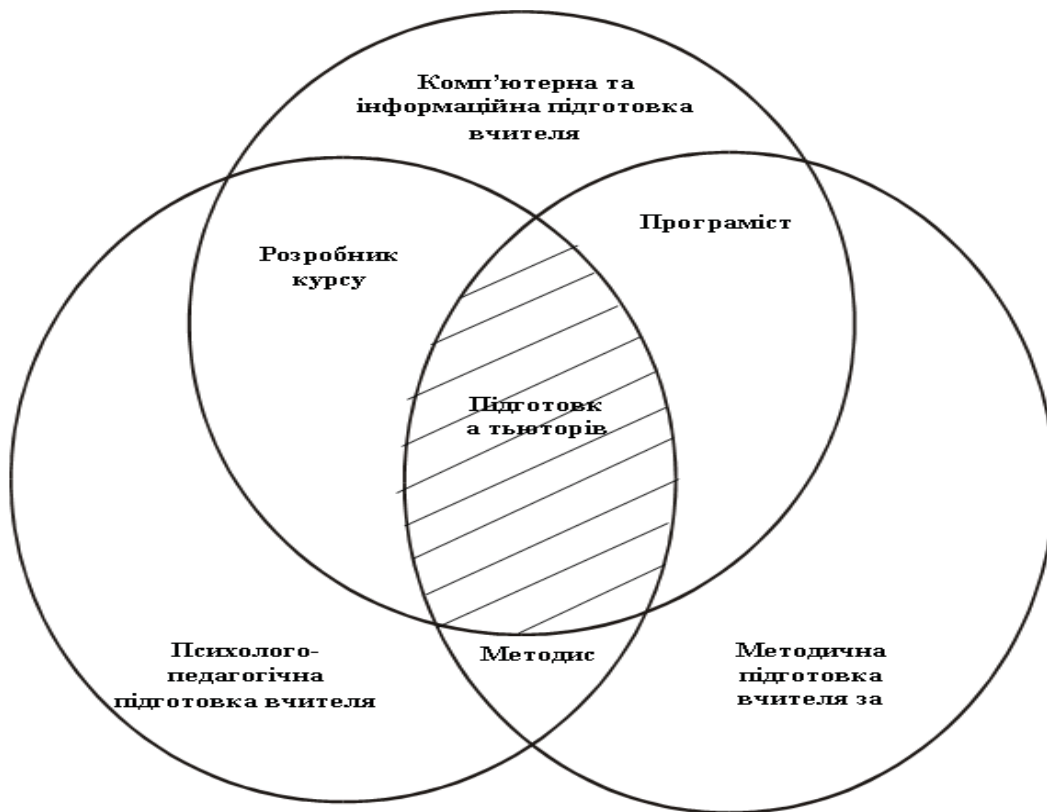
- методика подання навчального курсу, програми в умовах дистанційного навчання;

- можливості інформаційно-комп'ютерних технологій у поданні навчального матеріалу слухачеві й у забезпеченні зворотного зв'язку про засвоєння цього матеріалу;

- мета і завдання діяльності тьютора в системі дистанційної освіти загалом і дистанційного навчання зокрема;

- зміст діяльності тьютора і засоби його реалізації в умовах дистанційного навчання на базі інформаційно-комп'ютерних технологій;

- вимоги щодо якості професійної діяльності тьютора в системі дистанційного навчання.

Мал. 1. Місце і складові підготовки тьюторів у загальній системі підготовки

Операційний компонент у структурі інформаційно-комп'ютерної готовності вчителя до виконання функцій тьютора визначається за критерієм спроможності за низкою вмінь, якими він повинен володіти. До цієї низки вмінь належить:

- уміння самостійно опрацювати дистанційний навчальний курс;
- уміння визначати ефективність дистанційного курсу за його змістом, структурою, способами подання навчального матеріалу;
- уміння працювати (як користувач) з усіма основними інформаційно-комп'ютерними технологіями (Internet, електронна пошта, чат, телеконференція);
- уміння організувати прямий індивідуальний та інтерактивний зв'язок зі слухачами;
- уміння виявляти труднощі, що виникають у слухачів під час роботи з навчальним матеріалом в умовах дистанційного навчання;
- уміння кваліфікувати природу труднощів, що виникають у слухачів під час дистанційного навчання і надавати їм адекватну допомогу;
- уміння організувати зворотний зв'язок від слухачів і підтримувати його активність;
- уміння чітко планувати свої дії у спілкуванні зі слухачами в умовах і за допомогою засобів інформаційно-комп'ютерних технологій;
- уміння однозначно, стисло та чітко висловлювати свої думки, поради, вказівки за допомогою письмових текстів.

Мотиваційний компонент, що базується на регулятивних психологічних механізмах, які визначають вибірковість активності особистості за критерієм схильності у структурі досліджуваної готовності, виявляє себе в такий спосіб:

- намагання самостійно поширювати свої знання та вміння щодо володіння засобами інформаційно-комп'ютерних технологій;
- намагання вдосконалювати свої навички, методу роботи зі слухачами з використанням інформа-

ційно-комп'ютерних технологій;

- наявність критичного об'єктивного ставлення до результатів своєї діяльності як тьютора (адекватна самооцінка);
- наявність позитивного, конструктивного ставлення до власних труднощів і помилок;
- наявність ідей, пропозицій щодо вдосконалення методики подання курсу, організації процесу дистанційного навчання освіти;
- терпляче, толерантне ставлення до потреб і труднощів своїх слухачів;
- творче ставлення до виконання своїх обов'язків;
- постійне розширення кругозору;
- задоволеність вибором своєї професійної діяльності.

За ступенем визначеності означені показники готовності майбутніх учителів до виконання функцій тьютора мають декілька рівнів.

Готовність низького рівня характеризується ситуативним інтересом, що спонукає студента до діяльності з комп'ютером за результативною стороною, що звичайно згасає з появою труднощів. Мотиви стихійні. Незважаючи на те, що студент поінформований про роль і місце інформаційно-комп'ютерних технологій у професійній діяльності, він не усвідомлює значущості відповідних знань та вмінь. Він має тільки загальне уявлення про функціональні можливості технологій, але його знання не систематизовані, умінь мало, не має навички розв'язання професійних завдань із застосуванням інформаційно-комп'ютерних технологій. Студент не може самостійно здійснювати професійну діяльність із застосуванням цих технологій. Алгоритмічне й системне мислення не розвинені.

Готовність середнього рівня характеризується інтересом студента до інформаційно-комп'ютерних технологій. Однак, усвідомлення значущості інформаційно-комп'ютерних технологій як засобу професійної діяльності не виходить за межі навчального матеріалу. Сформовано всі елементи вмінь користувача-

початківця. Застосування технологій для розв'язання змістовних і професійно-орієнтованих завдань обмежені раніше вже відомими зразками розв'язуваних задач. Сформовані окремі елементи алгоритмічного мислення, системне мислення не розвинене.

Готовність достатнього рівня характеризується стійким інтересом до універсальних інформаційно-комп'ютерних технологій. Студент однозначно пов'язує професійні успіхи з успіхами творчого використання цих технологій, уміє їх застосовувати під час розв'язання власних навчальних професійно-орієнтованих завдань, але самі знання про особливості використання інформаційно-комп'ютерних технологій і вміння використовувати їх у професійно-педагогічній діяльності відсутні, тому сфера їх застосування поки що обмежена. Сформовано алгоритмічне мислення й окремі компоненти системного мислення.

Готовність високого рівня характеризується усталеною потребою до самореалізації себе як учителя в системі дистанційної освіти. Студент пов'язує свої професійні успіхи, кар'єру з діяльністю в системі дистанційної освіти, використанням нових інформаційно-комп'ютерних технологій. Він уміє користуватися цими технологіями в нових нестандартних ситуаціях не тільки задля вирішення власних пізнавальних, професійно-орієнтованих потреб, але й для навчання, освіти іншої людини. Вміє навчати користуватися цими технологіями іншого. Сформовано алгоритмічне і системне мислення.

Завдання нашого дослідження були спрямовані на визначення стану професійно-педагогічної готовності майбутніх учителів щодо виконання функцій тьютора в системі дистанційної освіти, що забезпечує традиційна система підготовки.

В обстеженні взяли участь студенти II курсу гуманітарних факультетів Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. Обстеження студентів здійснювалося за допомогою спеціально розробленої анкети та тестів, які поділялися на три блоки.

Запитання першого блоку були спрямовані на те, щоб виявити, які саме явища обстежували студенти пов'язують із поняттям інформаційно-

комп'ютерної технології і дистанційного навчання; з наявністю у них досвіду використання таких технологій задля власної освіти.

Запитання другого блоку були пов'язані із з'ясуванням обізнаності обстежуваних щодо чинників, які визначають можливість використання інформаційно-комп'ютерних технологій у професійній діяльності вчителя.

Третій блок з'ясовував, які завдання студенти вважають за необхідне і можливе розв'язувати у професійно-педагогічній діяльності, щоб навчати іншу людину в системі дистанційної освіти за допомогою нових інформаційно-комп'ютерних технологій.

У студентів спостерігався досить низький рівень готовності до виконання у професійно-педагогічній діяльності функцій тьютора системи дистанційної освіти. Достатнього та високого рівня означеної професійно-педагогічної готовності не було виявлено в жодній групі. Середнього рівня за цим показником досягла незначна кількість опитуваних, а саме: 9% опитуваних студентів. Найбільша кількість студентів (91%) виявили низький рівень готовності до виконання функцій тьютора в системі дистанційної освіти.

За компонентами готовності виявлені результати розподілялися таким чином: на середньому рівні за операційним і мотиваційним компонентами готовності не було виявлено жодного студента. 93% студентів мали низький рівень і 7% - середній рівень прояву когнітивного компоненту готовності. При цьому 100% студентів виявили низький рівень за показниками операційного та мотиваційного компонента. Отже, результати цього зрізу, виявили, що сучасна традиційна підготовка майбутніх фахівців у тому вигляді, як вона здійснюється, недостатньо сприяє формуванню готовності майбутніх учителів до виконання функцій тьютора в системі дистанційної освіти.

У зв'язку з цим, постає питання щодо визначення умов, чинників і закономірностей, що сприяє підготовці майбутніх учителів до професійної діяльності у специфічних умовах дистанційної освіти, дослідження особливостей і ефективності різних технологій у формуванні їхньої готовності до виконання функцій тьютора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Санникова О.П. Эмоциональность в структуре личности. – Одесса, 1995. – 334 с.
2. Ковалева Е.А. Педагогические условия формирования базовой информационно-компьютерной готовности студентов вузов: Автореф.

дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Челябинский гос. университет. – Челябинск, 2001. – 19 с.

3. Кравец В.А., Кухаренко В.Н. Формирование информационной культуры // Дистанционное образование. – 2000. - №4. – С. 35-37.

Подано до редакції 26.10.05

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются особенности подготовки будущих учителей гуманитарных специальностей к выполнению тьюторских функций в системе дистанционного образования.

SUMMARY

The article presents some features of training future Arts teachers for acting as a tutor in the system of distance education.